INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

TASHQI SAVDO SIYOSATI. DAVLATLARNING SAVDO SIYOSATLARI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi
Ismoilov Shaxzod
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya
Mazkur ilmiy maqolada davlatlarning tashqi savdo siyosati, uning shakllanish mexanizmlari hamda zamonaviy global iqtisodiyotdagi o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda proteksionizm va erkin savdo yondashuvlari o'rtasidagi farqlar, shuningdek, davlatlarning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishda qo'llaniladigan tarif va notarif vositalarning amaliy ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida tashqi savdo siyosatining milliy iqtisodiy o'sishga ta'siri baholanadi. Maqolada globalizatsiya sharoitida savdo siyosatini optimallashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar va takliflar ilgari suriladi.
Kalit so'zlar: Tashqi savdo, savdo siyosati, proteksionizm, erkin savdo, tarif siyosati, notarif cheklovlar, globalizatsiya, eksport, import, iqtisodiy siyosat, xalqaro savdo, milliy iqtisodiyot.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonlari chuqurlashib borayotgan sharoitda davlatlarning tashqi savdo siyosati ularning iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini belgilovchi eng muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi, ishlab chiqarish zanjirlarining global miqyosda integratsiyalashuvi hamda bozorlarning o'zaro bog'liqligi har bir davlatdan tashqi savdoga nisbatan aniq va samarali strategik yondashuvni talab etadi.

Tashqi savdo siyosati davlat tomonidan eksport va import jarayonlarini tartibga solish, milliy ishlab chiqaruvchilar manfaatlarini himoya qilish hamda xalqaro bozorda qulay iqtisodiy sharoitlarni yaratishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasini o'z ichiga oladi. Ushbu siyosatning mazmuni va yo'nalishi mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, resurs salohiyati hamda global iqtisodiyotdagi o'rniga bevosita bog'liqdir.

Bugungi kunda davlatlar o'rtasida proteksionistik va erkin savdo yondashuvlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bir tomondan, milliy ishlab chiqaruvchilarni tashqi raqobatdan himoya qilish zarurati mavjud bo'lsa, ikkinchi tomondan, xalqaro integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etish iqtisodiy o'sishning muhim omili hisoblanadi.

Mazkur maqolada tashqi savdo siyosatining nazariy asoslari, uning asosiy instrumentlari hamda turli davlatlar tajribasida qo'llanilish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida ushbu siyosatni takomillashtirish yo'nalishlari bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism. Tashqi savdo siyosati davlatning iqtisodiy siyosatida markaziy o'rin egallovchi yo'nalishlardan biri bo'lib, u milliy iqtisodiyotning jahon xo'jaligi tizimiga integratsiyalashuv darajasini belgilaydi. Ushbu siyosat orqali davlatlar o'z tashqi iqtisodiy

aloqalarini tartibga soladi, ichki bozorni himoya qiladi hamda eksport salohiyatini kengaytirishga intiladi. Nazariy jihatdan tashqi savdo siyosati erkin savdo va proteksionizm tamoyillari o‘rtasidagi muvozanatni topishga qaratilgan murakkab mexanizm sifatida qaraladi.

Erkin savdo yondashuvi tarafdorlari bozor mexanizmlarining to‘liq ishlashi orqali resurslarning samarali taqsimlanishini ta’minlash mumkinligini ta’kidlashadi. Bunday sharoitda davlatning aralashuvi minimal darajaga tushiriladi, bojxona to‘siqlari kamaytiriladi va xalqaro raqobatga keng yo‘l ochiladi. Biroq amaliyotda barcha davlatlar to‘liq erkin savdo tizimiga o‘tmagan, chunki iqtisodiy rivojlanish darajalari, sanoat tuzilmasi va strategik manfaatlar turlicha hisoblanadi.

Proteksionizm esa milliy iqtisodiyotni tashqi raqobatdan himoya qilishga qaratilgan siyosat bo‘lib, u asosan tarif va notarif vositalar orqali amalga oshiriladi. Tarif siyosati import qilinadigan tovarlarga bojxona to‘lovlarini joriy etish orqali ichki ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Notarif cheklovlar esa kvotalar, texnik standartlar, litsenziyalash tizimi kabi instrumentlar orqali import hajmini nazorat qilish imkonini beradi. Ushbu choralar milliy sanoatni rivojlantirishga yordam bersa-da, uzoq muddatda raqobatbardoshlikni pasaytirishi mumkinligi bilan ham baholanadi.

Zamonaviy global iqtisodiyotda tashqi savdo siyosati faqat himoya vositasi emas, balki strategik rivojlanish instrumenti sifatida ham qaralmoqda. Masalan, rivojlangan davlatlar, xususan AQSh va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, yuqori texnologiyali mahsulotlar eksportini rag‘batlantirish orqali o‘z iqtisodiy ustunligini saqlab qolishga intilmoqda. Shu bilan birga, Xitoy kabi davlatlar eksportga yo‘naltirilgan sanoat siyosatini yuritib, global ishlab chiqarish zanjirlarida muhim o‘rin egallagan.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa tashqi savdo siyosati ko‘pincha iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va valyuta tushumlarini oshirishga qaratiladi. Bunday davlatlarda xomashyo eksporti yuqori ulushga ega bo‘lib, bu holat iqtisodiyotning tashqi bozorlarga bog‘liqligini kuchaytiradi. Shu sababli diversifikatsiya masalasi, ya’ni eksport tarkibini kengaytirish va qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish muhim strategik vazifa hisoblanadi.

Xalqaro savdo tizimida Jahon savdo tashkiloti (WTO) muhim institut sifatida davlatlar o‘rtasidagi savdo munosabatlarini tartibga soladi. Ushbu tashkilot savdo erkinligini oshirish, diskriminatsion cheklovlarni kamaytirish va global savdo qoidalarini standartlashtirishga xizmat qiladi. Biroq har bir davlat o‘z milliy manfaatlaridan kelib chiqib, ushbu qoidalardan moslashuvchan tarzda foydalanadi.

O‘zbekiston misolida ham tashqi savdo siyosati so‘nggi yillarda sezilarli o‘zgarishlarga uchradi. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida eksport-import tartibotlari liberallashtirildi, valyuta siyosati yumshatildi hamda xalqaro savdo hamkorliklari kengaytirildi. Bu esa mamlakatning jahon iqtisodiyotiga integratsiyasini tezlashtirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, milliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash va sanoatni modernizatsiya qilish masalalari ham dolzarbligicha qolmoqda.

Umuman olganda, tashqi savdo siyosati har bir davlat uchun faqat iqtisodiy emas, balki strategik ahamiyatga ega bo‘lgan instrument hisoblanadi. Uning samaradorligi davlatning ichki

iqtisodiy siyosati, institutsional barqarorligi va global jarayonlarga moslashuv darajasi bilan bevosita bog‘liqdir. Shu sababli zamonaviy sharoitda tashqi savdo siyosatini shakllantirishda muvozanatli yondashuv, ya’ni proteksionizm va erkin savdo tamoyillarini oqilona uyg‘unlashtirish eng to‘g‘ri yo‘l sifatida qaralmoqda.

Xulosa va takliflar. Tashqi savdo siyosati zamonaviy iqtisodiyotda davlatning barqaror rivojlanishi va global bozorda raqobatbardoshligini ta’minlovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hech bir davlat to‘liq erkin savdo yoki to‘liq proteksionizmga tayangan holda uzoq muddatli iqtisodiy muvaffaqiyatga erisha olmaydi, chunki har ikkala yondashuvning ham o‘ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud. Shu sababli tashqi savdo siyosatini shakllantirishda muvozanatli yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Davlatlar milliy ishlab chiqaruvchilarni himoya qilish bilan birga, xalqaro raqobatga ochiqlikni saqlab qolishi zarur, chunki yopiq iqtisodiyot innovatsion rivojlanishni sekinlashtirishi mumkin, haddan tashqari ochiqlik esa ichki bozorda zaif tarmoqlarning yo‘qolishiga olib keladi. Amaliy jihatdan tashqi savdo siyosatini takomillashtirish uchun birinchi navbatda eksport tarkibini diversifikatsiya qilish va xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirish zarur, chunki qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushining oshishi milliy iqtisodiyotning barqarorligini kuchaytiradi. Ikkinchidan, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini aniq maqsadli va shaffof qilish lozim, ya’ni subsidiyalar va imtiyozlar samarali sohalarga yo‘naltirilishi kerak, aks holda resurslar samarasiz taqsimlanadi. Uchinchidan, notarif to‘siqlarni bosqichma-bosqich optimallashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish muhim, chunki bu eksport qiluvchilar uchun yangi bozorlarni ochishga xizmat qiladi. To‘rtinchidan, logistika va transport infratuzilmasini rivojlantirish tashqi savdo samaradorligini bevosita oshiradi, chunki yuqori tranzaksiya xarajatlari eksport raqobatbardoshligini pasaytiradi. Beshinchidan, raqamli savdo va elektron tijoratni rivojlantirish global iqtisodiyotga integratsiyani tezlashtiradi va kichik hamda o‘rta biznes uchun ham xalqaro bozorga chiqish imkonini kengaytiradi. Umuman olganda, tashqi savdo siyosatini samarali yuritish davlatdan uzoq muddatli strategik yondashuvni, iqtisodiy islohotlarning izchilligini va global tendensiyalarni chuqur tahlil qilishni talab etadi, chunki aynan shu omillar milliy iqtisodiyotning jahon xo‘jaligidagi o‘rnini belgilab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alimurodov, T. B. o‘g‘li. (2023). O‘zbekistonning tashqi savdo siyosati va uni takomillashtirish masalalari. Educational Research in Universal Sciences, 2(4), 629–637. https://erus.uz/index.php/er/article/view/2205
2. Tirkashev, F., Xo‘jaqulov, I., & Raxmatullayev, S. (2025). O‘zbekiston Respublikasining tashqi savdo siyosati. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 3(5). https://doi.org/10.5281/zenodo.15751439
3. Usmonov, M. D. o‘g‘li, & Rashidov, Z. I. (2025). Davlatning tashqi iqtisodiy faoliyatini rivojlantirish. Tadqiqotlar jurnali. https://journalss.org/index.php/tad/article/view/10934
4. Misrov, K., & Po‘latov, S. (2025). O‘zbekiston sharoitida valyuta kursi farqlarini hisobga olishni raqamlashtirish bo‘yicha muammolar va yechimlar. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar jurnali. https://sci-p.uz
5. Kenjayev, Y. A., & Karimova, Sh. U. (2025). Valyuta kursi o‘zgarishining ijobiy va salbiy oqibatlari. Ustozlar uchun jurnali, 73(1), 10–13. https://scientific-jl.com